

Dienst op zondag 23 juli 2017
in de Vermaning in Almelo

Onkruid en zure druiven

Voorganger: ds. Carla Borgers
Organist: Henk Oosterveen

Orgelspel voor de dienst

Welkom en mededelingen
Aansteken van de kaars
Moment van stilte

Bemoediging

Onze hulp is in de naam van de Eeuwige
schepper van hemel en aarde,
van licht en leven.
De God die ons tekent met licht
en ons oproept te leven op hoop van zegen,
om lief te hebben en de vrede te zoeken.

Openingslied: Liedboek 217 – De dag gaat open voor het woord des Heren: 1 t/m 4

Gebed om ontferming

Zo gemakkelijk te vangen zijn we
door alles wat moet en zal,
door de sleur van alledag.

Zo gemakkelijk meegedreven
met wat hoort en wat men van ons verwacht -
met wat het hardst geroepen wordt.

Zo gemakkelijk voorbijgegaan
aan het wonder van het leven,
aan de kleurenrijkdom van het bestaan,
aan lief en leed van een medemens.

Zo gemakkelijk vergeten
wie we zijn, hoe ooit bedoeld -
en dat Jij het hart van alles bent.
Ontferm Je over ons, God van licht
en laat jouw licht door ons heen schijnen.

Loflied Liedboek 139 d - Heel het duister is vol van luister (een aantal keer herhalen)

Inleiding bij de lezingen

'Onkruid en zure druiven' is misschien een wat vreemd thema in deze zomermaand waarin we juist genieten van al het moois wat bloeit in tuinen en parken en we op de akkers vooral mais, maar hier en daar toch ook tarwe en gerst en haver kunnen zien rijpen.

En ja, dat de druiven nog zuur zijn is logisch: het is nog niet de tijd van de oogst, ze zijn nog onrijp. Het thema slaat uiteraard op de beide bijbellezingen van vanochtend: de eerste uit Jesaja 5, bekend als 'het lied van de wijngaard' en uit Matteüs 13, een gelijkenis over een zaaier en over graan en onkruid.

Schriftlezing Jesaja 5, 1-9 (NBV)

¹Voor mijn geliefde wil ik zingen
het lied van mijn lief en zijn wijngaard.
Mijn geliefde had een wijngaard,
gelegen op vruchtbare grond.
²Hij bewerkte de grond, haalde de stenen eruit
en plantte een edele druivensoort.
Hij bouwde er een wachttoren,
hakte ook een perskuip uit.
Hij verwachtte veel van zijn wijngaard,
maar die bracht slechts wrange druiven voort.

³Welnu, inwoners van Juda en Jeruzalem,
spreek recht tussen mij en mijn wijngaard.
⁴Wat kon ik meer aan mijn wijngaard doen,
wat heb ik te weinig gedaan?
Ik verwachtte zo veel van mijn wijngaard,
waarom bracht hij slechts wrange druiven voort?

⁵Luister, ik zal jullie vertellen
wat ik met mijn wijngaard ga doen:
Ik ruk de doornhaag uit en breek de muur af,
zodat hij verbrand en vertrapt kan worden.
⁶Ik zal hem laten verwilderen,
er wordt niet meer gesnoeid, niet meer gewied,
dorens en distels schieten er op.
De wolken zal ik opdragen
geen regen op hem te laten vallen.

⁷Israël is de wijngaard van de HEER van de hemelse machten,
de uitgelezen aanplant zijn de inwoners van Juda.
Hij verwachtte recht, maar oogstte onrecht,
hij zocht rechtsbetrachting, maar vond rechtsverkrachting.

⁸Wee degenen die zich huis na huis toe-eigenen,
die akker na akker samenvoegen,
tot er voor niemand meer ruimte is
en zij alleen het land bewonen.
⁹Ik hoor de HEER van de hemelse machten zweren:
'Al die huizen zullen tot puin vervallen,
zelfs de grootste en mooiste worden niet meer bewoond.

Lied Zingend Geloven 1/60 – Ik zing van de wijngaard

Schriftlezing Matteüs 13, 24-30 en 36-43 (NBV)

²⁴Hij hield hun een andere gelijkenis voor: 'Het is met het koninkrijk van de hemel als met een mens die goed zaad op zijn akker uitzaaide. ²⁵Terwijl de mensen sliepen, kwam zijn vijand onkruid tussen het graan zaaien en vertrok weer. ²⁶Toen het jonge gewas opschoot en vrucht begon te dragen, kwam ook het onkruid tevoorschijn. ²⁷De knechten kwamen de heer des huizes vragen: "Heer, hebt u soms geen goed zaad op uw akker gezaaid? Waar komt dat onkruid dan vandaan?" ²⁸Hij antwoordde: "Dat is het werk van een vijand." De knechten zeiden tegen hem: "Wilt u dat wij er het onkruid tussenuit wieden?" ²⁹Hij antwoordde: "Nee, want dan zouden jullie met het onkruid ook het graan lostrekken. ³⁰Laat beide samen opgroeien tot aan de oogst, dan zal ik, wanneer het oogsttijd is, tegen de maaiers zeggen: 'Wied eerst het onkruid, bind het in bundels bij elkaar en verbrand het. Breng dan het graan bijeen in mijn schuur.'"

³⁶Daarop stuurde hij de mensen weg en ging naar huis. Zijn leerlingen kwamen bij hem en vroegen: 'Wilt u ons de gelijkenis van het onkruid op de akker uitleggen?' ³⁷Hij antwoordde hun: 'Hij die het goede zaad zaait is de Mensenzoon, ³⁸de akker is de wereld, het goede zaad dat zijn de kinderen van het koninkrijk; het onkruid dat zijn de kinderen van het kwaad, ³⁹de vijand die het zaait is de duivel, de oogst staat voor de voltooiing van deze wereld en de maaiers zijn de engelen. ⁴⁰Zoals het onkruid bijeengebonden wordt en in het vuur verbrand, zo zal het gaan bij de voltooiing van deze wereld: ⁴¹de Mensenzoon zal zijn engelen eropuit sturen, en ze zullen uit zijn koninkrijk allen die anderen ten val hebben gebracht en de wetten hebben verkracht bijeenbrengen ⁴²en hen in de vuuroven werpen; daar zullen ze jammeren en knarsetanden. ⁴³Dan zullen de rechtvaardigen in het koninkrijk van hun Vader stralen als de zon. Laat wie oren heeft goed luisteren!

Lied Liedboek 765 – Gij hebt met uw brede gebaren

Overdenking

Een lied, gezongen tijdens een feest, het Loofhuttenfeest misschien, zoals sommige commentatoren vermoeden. Het 'lied van de wijngaard' is een lied met een dubbele bodem, een driedubbele zelfs! In het lied bezingt de profeet een zorgvuldig aangelegde wijngaard. Er kan niets misgaan. Met de grootste zorg is de wijngaard aangelegd. Alles wat een goede oogst in de weg zou kunnen staan is verwijderd en alleen de beste soort druiven zijn goed genoeg. Maar ja, het is feest en de wijn vloeit. De hoorders horen de dubbelzinnigheid van de tekst: die wijngaard is natuurlijk een jonge vrouw die zorgvuldig wordt bewaakt door haar geliefde. Hij bouwt een muur om haar heen met een wachttorens, hij spit, plant een uitgelezen druivensoort, hakt een perskuip uit in de rotswand. En de hoorders lachen: ze zien het voor zich hoe een man de vrouw versiert. Elk detail van het lied is een verwijzing naar een episode van het liefdesspel. Tot zover heeft het lied veel weg van het Hooglied, waarin het liefdesspel van een meisje met haar minnaar wordt beschreven.

Maar dan komt de omslag, de derde laag: de bezongen vrouw en wijngaard blijken Israël te zijn en de geliefde is 'de Heer van de hemelse machten' oftewel God zelf. Het vermeende schuine liedje blijkt een aanloop te zijn naar een aanklacht tegen diegenen uit het volk die het met de sociale wetgeving van God zo nauw niet nemen.

Want die zo zorgvuldig geplante wijngaard blijkt alleen maar kleine zure vruchten voort te hebben gebracht, totaal onbruikbaar. Alle moeite was tevergeefs.

De inwoners van Jeruzalem en Juda worden opgeroepen om recht te spreken tussen de geliefde en zijn wijngaard. Wat had ik nog meer kunnen doen om tot een goed resultaat te komen, vraagt de geliefde zich af. Het klinkt als een wanhoopskreet. Maar de stemming slaat om: verwoesten zal ik deze wijngaard, zodat nooit iemand haar meer zal beplanten. De wijngaard wordt weer braak liggende grond. De geschiedenis van deze God met zijn volk eindigt hier in een soort catastrofe. Het volk gaat aan zijn eigen onrecht ten onder, meent Jesaja. De leiders buigen het recht krom, er heerst machtswillekeur in het land. Onder de regering van koning Uzzia heeft Israël grondgebied veroverd en dat moet in cultuur worden gebracht. Bakken geld zijn daarvoor nodig. Zo komt het grootgrondbezit op. In onze tijd zouden we dan spreken over grondspeculatie, over handel in onroerend goed en over het opdrijven van de prijzen van grond en huizen. En wie varen daar doorgaans wel bij? De rijken. De armen hebben het nakijken en nauwelijks iemand die zich om hen bekommert. Toen niet en nu niet. Onrecht, kwaad, hier bij Jesaja heeft dat een menselijk gezicht. Het kwaad is terug te voeren op een economisch en sociaal systeem. Toch zijn het niet de structuren waar Jesaja kritiek op heeft, maar de mensen binnen die systemen. Hij spreekt hier dan ook de elite aan op haar doen en laten ten opzichte van de armen van het volk.

In Matteüs 13 zijn in totaal zeven gelijkenissen opgenomen. Alle zeven zijn het gelijkenissen over 'Gods koningschap'. Ze vertellen in beelden hoe God regeert in onze wereld. De meeste van deze gelijkenissen beginnen dat ook met de aanhef: 'Het is met het koninkrijk van de hemel als met'

Onze gelijkenis van vanochtend begint net zo: 'Het is met het koninkrijk van de hemel als met een mens die goed zaad op zijn akker uitzaaide.'

Goed zaad is er gezaaid. Maar op een gegeven moment komen de knechten van de eigenaar met de mededeling dat er niet alleen graan opkomt, maar ook onkruid. Wat is er mis gegaan? De heer ontkent dat hij geen goed zaad heeft gezaaid. Hij vertelt zijn knechten over een verborgen vijand die voortdurend zijn werk probeert te saboteren.

De knechten willen het voor hun heer opnemen en stellen voor het onkruid met wortel en tak uit te roeien. Maar dat verbiedt de heer want die is bang dat dan de hele oogst wordt vernield. Daarom zegt hij dat ze het graan samen met het onkruid moeten laten opgroeien. Pas bij de oogst zullen ze worden gescheiden.

Verderop in het hoofdstuk staat de gelijkenis keurig uitgelegd, maar of ons dat erg helpt is nog maar zeer de vraag. Dé vraag waar het hier om gaat is hoe het toch mogelijk is dat we in een wereld, geschapen door een goede God, toch zoveel kwaad zien groeien en bloeien. En dan doemt direct de tweede vraag op: waarom doet die God er dan niets tegen? Waarom roeit hij/zij het kwaad dan niet uit?

Het antwoord op de eerste vraag geeft de gelijkenis klip en klaar: het is de vijand van God -de duivel- die het kwaad in de wereld heeft gezaaid. Hiermee lijkt de kous af. Maar dan doemt voor ons de volgende vraag al weer op: waar komt de duivel dan vandaan? Zo lokt de ene vraag de andere uit en uiteindelijk komen we geen stap verder. De oorsprong van het kwaad lijkt niet te achterhalen en blijft in nevelen -of liever in het duister- gehuld. Want de vijand in de gelijkenis komt 's nachts als iedereen slaapt. Hij gaat ongezien te werk en laat ons met de gebakken peren zitten. Het is als met de wurm uit het bekende gedicht van Annie M.G. Schmidt:

Er zit een wurm in onze juttepeer,
dat weten we nu zoetjesaan wel zeker.
Het ligt misschien, wie weet, wel aan de kweker
of aan de groenteman, of aan het weer.

De ene mens denkt aldoor vol verdriet:
Hoe komt die wurm erin? Hij wil het weten.
De and're mens wil nooit meer peren eten,
maar dat is overdreven, vindt u niet?

Dan is er altijd ook nog wel een man,
zo een, die denkt de wurm eruit te krijgen
door bovenmatig met zijn vuist te dreigen,
maar nebbesj zeg, daar schrikt die wurm niet van.

Hoe komt de wurm in de juttepeer, oftewel hoe komt het kwaad in de wereld?

Je kunt je leven lang blijven peinzen hoe die wurm in de juttepeer komt, je kunt de wurm ontwijken door nooit meer peren te eten, of te proberen de wurm te verjagen door flink te dreigen. Feit blijft dat het kwaad in de wereld is en samen met al het goede dat er is groeit en bloeit. Het zaait zichzelf verder uit en werkt ook in op dat wat goed is. Zoals de peer van binnenuit wordt aangevreten, zo kan het kwade het goede in zijn greep krijgen en het verzieken en verzuren. We kennen daar allemaal wel voorbeelden van. Het goede wordt soms domweg verdrongen door het kwade.

De gelijkenis uit Matteüs 13 gaat niet zozeer over hoe het kwaad in de wereld is gekomen, maar hoe ermee om te gaan. Wie halsstarrig probeert de oorsprong van het kwaad te achterhalen heeft de neiging het kwaad buiten zichzelf te zoeken. We kennen allemaal het bijbelverhaal uit Genesis over Adam en Eva die eten van de vrucht van de boom der kennis. Als ze later door God ter verantwoording worden geroepen wijst Adam naar Eva en Eva wijst naar de slang. Zo komen we er niet.

Daarom is het vruchtbaarder om te kijken naar hoe je met het kwade in de wereld om kunt gaan. De knechten uit de gelijkenis weten wel raad: gewoon uitrukken. Nou nee, zegt de heer. Dat lijkt me niet zo'n goed idee, want daarmee ruk je ook de tarwe uit. De dolik of 'dolle tarwe' zit met zijn wortels zo verstrengeld met de wortels van de goede tarwe dat uittrekken geen optie is. Goed en kwaad, zo zegt Jezus, zijn zó radicaal verstrengeld dat ze samen opgroeien. Lange tijd zijn ze niet van elkaar te onderscheiden. Vaak is pas aan de vrucht te zien of het om tarwe gaat of om dolik.

Zo is het ook met het kwaad: pas aan de vrucht is te zien dát het om kwaad gaat. Daarom is het met wortel en tak uitroeien van het kwaad net zo dodelijk voor het goede.

Toch is dit vaak de oplossing die veel mensen kiezen om het kwaad te bestrijden. Uitroeien! Door heel onze geschiedenis heen zien we dat mensen kiezen voor die oplossing. En religies, vooral religies die tot instituties zijn geworden, zijn kampioenen in het willen uitzuiveren van het kwaad. En als het met woorden of met Het Woord niet lukt, dan maar met het zwaard of bomgordel. Het zijn ook altijd de ánderen of de 'ongelovigen' die het kwaad vertegenwoordigen.

Het joodse concept van de twee krachten die in elk mens leven lijkt mij een meer realistische visie op het kwade en het goede. Het is het Hebreeuwse begrip 'jetser', wat betekent 'drijfveer' of 'drift'. De jetser ha-tov is de goede scheppende kracht, de jetser ha-ra is de slechte scheppende kracht. Het begrip 'jetser' is de drift tot leven, tot in beweging komen om te handelen en te beslissen. De keuze is aan elk mens om deze kracht, deze drift te gebruiken ten goede of ten kwade. De strijd tussen goed en kwaad is dus eigenlijk een innerlijke strijd die elk mens te voeren heeft. Soms slaapt de mens, let hij niet op en is niet alert en dan krijgt die jetser ha-ra, die kwade kracht, meer macht.

In de gelijkenis en de uitleg ervan lijkt het allemaal uiteindelijk één kant op te gaan. Er komt bij de oogst een scheiding tussen de kinderen van het koninkrijk en de kinderen van het kwaad. De kwaden worden gestraft en de goeden zullen stralen als de zon. De uitleg is dus helemaal gefocust op de oogst.

Misschien was dat voor die jonge christelijke gemeente rond Matteüs een steun in de rug in een tijd van tegenwerking. Of die woorden over de vuuroven en het jammeren en knarsetanden echt aan Jezus zijn toe te schrijven of dat hier Matteüs zelf aan het woord is, is niet te achterhalen. Ongetwijfeld was de verwachting van de mensen toen dat Jezus snel zou terugkeren en Gods koninkrijk op aarde zou vestigen en dat dan aan het kwaad een eind zou komen en de boosdoeners gestraft zouden worden. Inmiddels wacht de kerk al tweeduizend jaar en nog altijd is er goed én kwaad in de wereld en nog altijd liggen die twee vaak heel dicht bij elkaar.

De uitleg van toen is niet meer de uitleg van nu. Veel christenen zien helemaal niet meer uit naar een eindoordeel met straf voor de slechteriken en beloning voor de goeden. Voor hen -en ik denk dat dat voor velen van ons ook geldt- ligt de focus van de gelijkenis juist in het verworteld zijn van goed en kwaad. Het gaat er dan veel meer om hoe de heer uit het verhaal dáármee omgaat, namelijk met geduld.

Geduld hebben met het kwade. De apostel Paulus zei in zijn brief aan de Romeinen al: 'Laat u niet overwinnen door het kwade, maar overwin het kwade door het goede' (Rom. 12: 21). Om het kwade te overwinnen heb je geduld nodig. Geduld met boosdoeners, maar ook geduld met jezelf. Want -en daar is de gelijkenis zelf eigenlijk heel helder in- dat kwaad zit in ieder van ons en groeit gelijk op met het goede dat óók in ieder van ons zit.

Wij kijken televisie, lezen de krant en raken soms wanhopig van wat er in de wereld mis gaat, van wat mensen elkaar ten kwade aandoen. We zien de vernietigende kracht van het kwaad. Toch is dat wat zich aandient als 'goed' soms even vernietigend als het kwaad zelf. De bommen van 'the good guys' op IS doelen in Mosul hebben net zo goed burgers gedood als de wapens van IS strijders. En wat is goed als het om oorlog gaat? Juist dán zijn goed en kwaad wel heel erg verstrengeld en nauwelijks van elkaar te onderscheiden.

In de doopsgezinde wereld is vredeswerk belangrijk. Maar juist daar is geduld en zelfkennis van groot belang. Want voor je het weet richt je met je idealen meer schade aan dan dat je goed doet. Vredeswerk vraagt juist om diep inzicht in die verknoptheid van goed en kwaad. Stanley Hauerwas, Amerikaans theoloog en pacifist, zei over zichzelf: 'Ik zeg tegen iedereen dat ik een pacifist ben. Niet omdat ik er zo trots op ben, maar omdat ik een opvliegende Texaan ben. Dan kunnen mensen, als ik weer eens uit de bocht vlieg, tegen me zeggen: hé, jij bent toch een pacifist?!' (parafrase).

We zullen moeten leven met de zure druiven en het onkruid, want het zit allemaal ook in onszelf. Wat helpt is misschien de methode Hauerwas: rondroepen dat je een christen bent en het goede wil. Dan zullen andere je daar bij gelegenheid graag aan helpen herinneren. Moge het zo zijn.

Orgelspel

Open ruimte

Dank- en voorbeden, stil gebed, Onze Vader

Slotlied Zangen van zoeken en zien 136 – Ik weet een tuin

Opdracht en zegenbede

Deze aarde, een rozentuin waar wordt vernield én geduldig hersteld. Een mooi en hoopvol beeld om mee te nemen.

Laten we gaan, geduldig en hoopvol, op hoop van zegen en bereid zelf tot zegen te zijn.

Vragen we de Eeuwige:

Behoed ons

zegen ons

bewaar ons

Jij die ons hebt toegekeerd

naar elkaar,

om elkaar

te zegenen

te bewaren

te behoeden

Lied ter beaming: Liedboek 425 – Vervuld van uw zegen

Doven van de kaars

Orgelspel na afloop van de dienst

Collecte bij de uitgang, bestemd voor Dopers Duin